

ԲԱՆԱՍՏԵՂԺԻ ՓԱՄԱՅՈՅՅԸ

(Շուէր երածիշտ պ. Յովսէփ Տէր-Դաւթեանին):

Ծնունդուց յետոյ չիմացայ թէ՛ ինչ ուր տարան: Միայն՝ երբ մի օր քնից սթափուեցի, տեսայ, որ ընկած եմ մի ապակիազարդ վանդակի մէջ:

Ինչ հետ ապակու երեսով շարէշար ընկած էին բազմաթիւ ժամացույցեր: Ամենքս լուռ-մուռ նայում էինք դէպի դուրս: Մարդիկ անդադար անցուղարձ էին անում, կառքերը ծանր ու բարակ դղրդոցով յետ ու առաջ էին սլանում. ես ոչինչ չէի հասկանում, թէպէտ հասկանալու էլ կարիք չունէի: Մարդիկ լաճախ կանգնում էին մեր պատուհանի առաջ, երկար դիտում. թէ ինչ՝ թէ իմ ընկերներին:

Մի օր, բայց չեմ յիշում ինչ օր էր և չէի կարող յիշել, որովհետեւ իմ սլաքները կանգնած էին և ես ոչ ժամերի թիւը գիտէի, ոչ օրերի: Ինչպիսիք, մի օր էր, երբ մի երիտասարդ պարոն մօտեցաւ մեր պատուհանին, կանգ առաւ մեր դիմաց ու սկսեց զննել ամենքիս: Ես նկատում էի, որ նա գլխաւորապէս հայեացքը սեւեռում էր մերթ ինչ վերայ, մերթ իմ երեսին կախած մի փոքրիկ կտոր թղթի: Նա վերջապէս հեռացաւ և քիչ ժամանակից յետոյ ինչ վերցրին ու մօտեցրին նրան: Ուրեմն նա ներս է մտել: Նա դիտում էր ինչ, ես էլ նրան:

Նիհար, փոքրիկ սևաթուր մօրուսով, գեղեցիկ, վառ-վռուն աչքերով մի երիտասարդ էր նա: Եւ որքան լուռ-թեամբ նայում էր ինչ վերայ, պտրտում էր ինչ իւր քրնքոյշ ձեռքի մէջ, լաճախ շօշափում երեսիս կպցրած թուղթը, նոյնքան և աւելի շատ խօսում էր մեր ընդհանուր

բանտի տէրը: Ահ, նրա դէմքը երբ մտաբերում եմ, ոչ միայն զգւում, այլ միանգամայն սարսափում եմ, սառնում:

Նա մի անսիրտ ծերունի էր, երկայն, ճերմակախառն մօրուսով, կնճռոտ, նեղ ճակատով, փոքրիկ աչքերով և արծուանիշ, սրածայր քթով: Ակնոցները քթի վերայ սաղեցրած, կեղծաւոր ժպիտը շրթունքին առած, նա նորեկ պարոնի առջ անվերջ գովեստներ էր թափում իմ մասին. — առնում էր ինձ իւր ձեռը և կարծես ինձանով անկեղծօրէն զմայլուած շրթունքների ծայրերը հասցնում էր մինչև տկանջները, նայում ինձ, մեկնում երկտասարդ անծանօթին և նոր նոր գովեստներ հեղեղում իմ հասցէին, — գովեստներ, որ կեանքիս մէջ երբէք լսած չէի նրանից: Եւ նրանից ոչ թէ գովեստ չէի լսել, այլ ես լաւ գիտէի, որ նա ինձ սրտանց ատում էր և հաշուում ամենավատից վատը:

Ո՛րքան արժէ, հարցրեց նորեկ պարոնը մի թախծալի, սակայն քաղցր ձայնով:

Էժան, օ, շատ էժան, աւելացրեց ծերունի բանտապետս լպիրշ հալեացքը շեշտակի սեւեռելով անծանօթի աչքերին:

Ուրեմն որքան:

Տասնևութ ուրբի:

Առաջին անգամն էի իմանում իմ արժողութիւնը:

— Տասն և ութ ուրբի. — ահա թէ ինչ եմ ես:

Բայց ոչ թէ այդքան, այլ աւելի քիչ: Տես՝ անծանօթ երիտասարդի շրթունքներին խաղում է հեգնական ժպիտ. — ես հասկացայ, նա համաձայն չէ այդ գնին: Ահա նա շարժւում է, ուրեմն... նա թողնում է ինձ միևնոյն բանտում, միևնոյն անարգ բանտապետի մօտ:

Բայց ես որքան էի ուզում այդ նեղ բանտից դուրս գալ. ախ, գնալ, ազատ լինիլ, նոր աշխարհ տեսնել, նոր կեանք, նոր մարդիկ, նոր տէր, վերջապէս տարբեր օրեր ու մինչև իսկ տարիներ: Եհ, իմ վիճակն այլ էր:

Երիտասարդ պարոնը տխուր, սակայն քաղցր հալեացքը ձգեց ինձ վերայ, երկու ըոպէ ակնապիշ նայեց

ինձ և ապա չոչ, թանկ է՝ ասելով, կամեցաւ դուրս գնալ:

Ծերունի տէրս սկսեց իւր սակարկութիւնը. կնոց, կանչեց նա, մի գնար, տուր որքան կամենում ես—տուր տասն ու եօթը, տասն ու վեց, հմմ, տասն ու հինգ... երիտասարդը շէմքում կանգնած՝ մի ձեռը արդէն տա-
րել էր դէպի խանութի դուռը:

—Հեռու էք, շատ հեռու, չեմ կարող, ասաց նա: Դէհ ասա—որքան ես տալու, բայց գիտես, որքան լաւն է, որքան գեղեցիկ. գոչեց շաղկիրատ ծերունին և աւելացրեց. —դէհ, լաւ, տասն և չորս տուր, հմմ...

Ինչևիցէ, երկար սակարկութիւնից յետոյ, երիտասարդն առաջարկեց ութ ռուբլի և որքան ծերունին ա-
սեց, գովեց, ծռուեց աջ և ձախ, նա ոչինչ չաւելացրաւ: Վերջապէս ծերունին համոզուեց:

Որքան ուրախութիւն:— Ես դուրս եմ գալիս բան-
տից: Թէպէտ այդ լոպէին զգացի և մի թեթև տխրու-
թիւն ընկերներէիցս բաժանուելու վերաբերմամբ, բայց և այսպէս ուրախութիւնս յաղթող եղաւ:

Երիտասարդը հանեց գրպանից թղթէ մի փոքրիկ փաթեթ, թափեց ծերունու առաջ չորս թղթէ ու մի բուռն պղնձէ և երկաթէ դրամներ: Ծերունին այդ բո-
լորն առնելով մեկնեց ինձ նրան, բաժանուելուս հա-
մար առանց մի ցաւ, առանց մի վիշտ յայտնելու: Քիչ
շատ էժան եղաւ այս ասաց ու ինձ յանձնեց նրան: Ե-
րիտասարդն առաւ ինձ, մի հայեացք ևս ձգեց ինձ վե-
րայ, փաթաթեց թղթի մէջ և դրաւ իւր ծոցում: Ես ըն-
կալ ուղիղ նրա կրծքի վերայ: Աստուած իմ, ինչե՛ր չը-
լսեցի ես այդ կրծքի տակից:— Ինձ թւում էր թէ այն-
տեղ որոտում են ամպեր, փայլատակում է երկինք, թըն-
դում են ամպրոպի ձայներ և երբեմն կարծես խոխոշում
են առուններ, երգում, կարկաչում սոխակ ու արտոյտ-
ներ, երբեմն էլ ինձ թւում էր թէ այնտեղ թեթև զե-
փիւռն է փչում ու նրա հետ վարդեր ու մանուշակներ
սօսափում, իսկ երբեմն կարծես այդտեղ համերգ է կա-
տարւում, օհներգի ոգեշունչ ձայներ լսում: Վերջապէս
որքան ժամանակ ես նրա կրծքի վրայ էի լինում միշտ

միևնոյն ձայներն էի լսում, միևնոյն ուրախ և տխուր երգերը, միևնոյն փոթորիկն ու հեգիկ հովերը:

Խանութից դուրս գալուց քիչ ժամանակ չանցած նա ինձ հանեց ծոցից, նայեց ինձ վերայ և դրեց մի սեղանի երեսին: Իմ շուրջը թափուած էին անթիւ, անհաշիւ թղթեր, գրքեր, գրիչներ, թանաքաման, զանազան մանր իրեղէններ, թարմ ու չորացած ծաղիկներ և ծխախոտ ու ցրուցան գլանակներ: Նայեցի հեռու, նայեցի իմ չորս կողմը և ոչ մի եզրակացուածեան չեկայ, չհասկացայ այդ իմ նոր տէրը ինչ մարդ է, ինչ արհեստ կամ ինչ աշխատանք ունի: Նրա սենեակը մեծ չէր և ոչ շքեղ զարդարուած: Երկու պատուհաններ նայում էին դէպի դուրս, դէպի կապուտ երկինք: Սարերով շրջանակուած հորիզոնը միշտ ժպտում էր նրան: Կանաչ բլուրներ, ծառեր, ծաղիկներ, դաշտեր, ձորեր, ամենքն էլ երեւում էին այդ երկու պատուհանից: Յերեկն արեն է իւր ճառագայթներն սփռում սենեակի ներսը, գիշերը լուսինն է ժպտում իւր արծաթավառ շողերով: Սենեակի զարդարանքը կազմում են մի մահճակալ, մի սեղան, երկու երեք հինաւուրց աթոռներ ու մի մեծ դզրոց, լի անթիւ գրքերով: Գրքեր, անի, որքան գրքեր կային այդտեղ: Նա մի երկու անգամ առաւ ինձ իւր ձեռը, նայեց, նորից զննեց և դիտեց, ապա կրկին դրաւ սեղանի երեսին, հայեացքը սևեռեց մի կէտի, յենուեց կրճանը և սուզուեց մտքերի մէջ:

Նա մտածում էր, սակայն ես չգիտէի ինչ էր մըտածում:

Այն որքան գրաւիչ էր նրա դէմքը: Ինչպիսի հրապույր էր խաղում նորա երեսին, որ ժպտում էր երկու կրակոտ, սևաթուր աչքերի հետ: Եւ ինչ ժպիտ, ինչ քաղցրութիւն: Ո՛րքան գիւթիչ էր նրա թախծալի հայեացքը, որքան գեղեցիկ խոհերում ծրարուած նրա լայն ճակատը: Մտքերից սթափուելով, նա առաւ գլանակ վառեց և սկսեց անցուղարձ անելով ծխել: Այդ միջոցին ներս մտաւ մի երիտասարդ պարոն ու հարցրեց նորան «պարոն Զէտը դուք էք»:

Այո՛, պատասխանեց նա:

Ձէտ, այսպէս էր նրա անունը ուրեմն նրա մասին խօսելիս ես ևս Ձէտ կանուանեմ նրան:

Ձեզանից կամենում եմ գրքեր գնել. ասաց նորեկը: Հրամայեցէք, պատասխանեց Ձէտը:

Ուրեմն նա գրավաճառ է, գրավաճառ:

Վերջապէս ես իմացայ նրա ինչ լինելը:

Լուռ, տխուր դէմքով նա գզրոցից հանեց մի քանի գրքեր և դարսեց սեղանի երեսին:

Ո՞րքան արժէ հարցրեց նորեկը:

Հինգ ռուբլի—պատասխանեց Ձէտը, ոչ ժպտալով, ոչ որևէ այլ խօսք աւելացնելով:

Հինգ ռուբլի, կրկնեց նորեկը, մատը շրթունքին դրած մի ըրպէ մտածեց, ապա ժպիտն առած շրթունքին ասաց. «ես հինգ ռուբլի կտայի, բայց հաւատացէք, փող չունիմ, զիջումն արէք»:

Տուէք, որքան կարող էք—ասաց Ձէտը, նստեց և հայեացքը սևեռեց, ինչ էք կարծում, ո՞ւմ վերայ—դարձեալ ի՞նչ, ի՞նչ վերայ:

Նորեկը հանեց երեք ռուբլի, առաջարկեց նորան: Նա ընդունեց առանց մի խօսք արտասանելու:

Նորեկն առաւ գրքերն ու դուրս գնաց: Ես մնացի զարմացած: Այդ ձևի առևտուր կեանքումս չէի տեսել: Ակամայից լիշեցի իմ նախկին տէրը—այն անարդ ծերունին, որ մի որևէ ապրանք վաճառելիս խօսում էր ամբողջ ժամերով, սուտ տեղից երգում Երկնքով, Աստուծով և հազար մի նուիրական անուններով: Սակայն բոլոր խօսքերը սո՛ւտ, սո՛ւտ, սո՛ւտ:

Գիրք գնողը գնալուց լետոյ, Ձէտը բարձրացաւ տեղից, կանգնեց պատուհանի առաջ, հայեացքն առաւ կապոյտ երկնքին և սկսեց մտածել: Ա՛խ, ինչ էր նա մտածում: Ես որքան էի ուզում իմանալ, բայց չկարողացայ, հեռու էի նրանից: Նա երեսը լետ դարձրեց, մի խոր հառաչ արձակեց ու դարձեալ սկսեց չորս պատերի մէջ-տեղ լետ ու առաջ ճեմել: Բոպէներ չանցած, լանկարծ դուռը բացուեց: Ներս մտաւ մի անծանօթ մարդ: Կարմրագէտ, մսալից ալտերով, հաստ փորով, լայն վեր ու վար հաստացած շրթունքներով և լպիրշ հայեացքով:

Նա մի անախորժ ձայնով «բարի օր» ասաց, և, առանց Ձէտի հրաւիրելուն, նստեց սենեակի մի անկիւնում ընկած արկղի վերայ, ձեռները դրաւ ծնկներին ու դարձաւ Ձէտին.

«Հմմ, Ձէտ աղպէր...

Խնչ կայ, հարցրեց Ձէտը:

Ողջութիւն: Ե՛, ձեզ մօտ քնչ կայ:

Ինչ մօտ ոչինչ, պատասխանեց Ձէտը և տխրամած ձայնով աւելացրեց. դուք երևի եկել էք սենեակի վարձն ստանալու:

Այո՛, այո՛, ասաց հաստափոր պարոնը և մի լկտի հրճուանքով շարունակեց. ախր դէ՛հ ժամանակն է հօ, գիտէք ես էլ խեղճ եմ, հացի փող չունիմ. քնչ անեմ: Սպասեցէք, եթէ կարելի է, մի ամիս ևս:

Ոչ, ամենևին չեմ կարող, գոչեց հաստափորը, դէմքը խօժողելով և շարունակեց կէս մուրացկանի, կէս ոստիկանի ձայնով.

Ձէ, չէ մի ասէք, չեմ կարող, վճարեցէք, իսկ եթէ փող չունէք, ծախեցէք այդ անպիտան գրքերը, որոնք թերևս մի կոպէկ էլ չարժենան, ծախեցէք ձեր հագուստը, վերջապէս ինչ ուզում էք արէք, միայն թէ ինչ փող տուէք, ես էլ կարիք ունիմ, հաց պիտի առնեմ:

Աստուած իմ, քնչի էր նման այդ ժամին Ձէտի երեսը: Ի՞ժգունած դէմքը այնպէս խաղաղ, այնպէս դիւթիչ հայեացք էր ստացել, որ նա այդ ժամին նմանուում էր մի գերբնական արարածի: Աչերն ակնապիշ ուղղել էր իւր գրքերին և լուռ ու մունջ լսում էր այդ անիրաւ մարդու անարգ խօսքերը: Նա մի խոր հառաչ արձակելով, մօտեցաւ սեղանի երեսին ընկած թղթադրամին, առաւ, մեկնեց հաստափոր պարոնին և թախծալի ձայնով ասաց. «եթէ քաղցած էք, առէք, տայ Աստուած, որ մի օր այդպիսի քաղցից յագենաք»:

Հաստափորն առաւ դրամը, կոխեց գրպանը և իսկոյն փոխելով դէմքի գծերը, մի կեղծ ժպիտ առաւ շրթունքներին, փոքր ինչ էլ վիզը ճկեց և ողորմելի ձայնով դարձաւ Ձէտին. «մի նեղանաք, ես գիտեմ դուք բարի մարդ էք, հաւատացէք, ձեզ շատ և շատ սիրում եմ,

ես այնքան անիրաւ չեմ, որ ձեզ նեղութիւն պատճառեմ, իմ տունը ձերն է, ապրեցէք, ինչպէս ապրել էք մինչև օրս, շնորհակալ եմ ձեզանից, շատ շնորհակալ։ Ասաց և դուրս գնաց։

Ձեռը լուռ էր, նա ոչինչ չխօսեց և ոչ մի պատասխան անգամ չտուաւ։ Միայնակ, լուռ նստեց սեղանի մօտ դարձեալ գրիչն առաւ ձեռք առ րոպէ սուղեց մտածմունքի մէջ։ Այդ միջոցին աչքերից թափուող աղի կաթիլները ոռոգում էին նորա թոշնած արտերը։ Ա՛խ, ի՞նչ մարդիկ, ի՞նչ մարդիկ կան։

Ես նոր նոր էի ուսումնասիրում մարդկանց։

Մէկը, որ այնքան հէզ է, բարի, համակերելի և այնքան աշխատաւոր ու մտածող—արտասուում է. իսկ միւսը, որ մի կատարեալ գազան է, մի լպիրշ աւազակ—հրճւում է, խնդում ու ուրախանում։

Ձէտն աչերը սրբեց, հառաչելով առաւ ինձ, դրաւ ծոցումը, դարձեալ ուղիղ կրծքի վերայ և դուրս գնաց։

Ա՛խ, եթէ իմանալիք էլ ինչեր լսեցի նրա կրծքի տակից։ Կարծես որոտում էր, կարծես մի ահագին գետ էր վշշում կամ սաստիկ հեղեղ էր թափում։

Նա գնաց և վերջը ներս մտաւ մի փոքրիկ սենեակ։ Ճանապարհին գլուխս փոքր ինչ հանել էի ծոցից և այդտեղ ամեն ինչ տեսայ։ Երկու փոքրիկ երեխաներ էին նստած, որոնց տեսնելով նա ժպտաց, նստեց նրանց մօտ և դարձեալ գրքեր հանեց ու դրեց առաջը։ Այդ միջոցին նրա կրծքի տակ հեղեղը կարծես սպառուեց, որոտմունքը հետզհետէ տեղի տուին բարակ ու քաղցր երգեհոնի, կարծես գետերի վշշոցը փոխուեց աղբիւրի խոխոջի և բարակ սիւգերի վզջոցի։

Նա երկար կարդաց այդ երեխաների հետ։ Ես չեմ լիշում ինչ կարդաց, ինչ գրեց, վերջը այդ պարապմունքը երկու ժամ տևելով, բարձրացաւ տեղից ու դուրս գնաց։

Բակի դռան շէմքում կանգ առաւ, ճակատը սրբեց և սկսեց մտածել։

Ես ընկած էի ինչպէս ասացի, ուղիղ նրտ կրծքի

վերայ և ճիշտ այն կողմում, ուր ընկած է նրա սիրտը: Նրա մտքերը փոքր ինչ իմացայ. «Ո՛ւր գնամ, ասում էր նա ինքն իրան, հաց չկայ, փողն էլ անիրաւը տարաւ, ո՛ւր գնամ, թնչպէս քաղցած եմ, ա՛խ, այս թնչ վիճակ է, ինչ ճակատագիր, Աստուած, ինչո՛ւ այսքան դառն է, այսքան փշոտ...

Նա անդադար վարանում էր: Սիրտն այնքան վառուել էր, որ քիչ էր մնում պայթէ: Հոգւոյ հպարտութիւնը, պատուասիրութիւնը, քաղցը, վիճակի դառնութիւնը կատաղած ալիքների նման ծփծփում էին սրտի թերթիկին:

Այսպէս դառն մտքերի մէջ սուզուած, քայլերը շարժեց դէպի առաջ:

Ճանապարհին նրան հանդիպեցին երկու գեղեցիկ կանայք:

Պարոն Զէտ, գոչեցին նրանք:

Զէտը լեւո նայեց, ձայնակցեց նրանց, մօտեցաւ ու մի բռնազբօսիկ ժպիտով սեղմեց նրանց ձեռները, հարցրեց նրանց առողջութիւնը և ուր գնալու տեղը:

Գեղեցիկ կանայք աջ ու ձախ պաշարեցին նրան և խնդրեցին գնալ իրանց մօտ ու միասին ճաշել:

Այդ խնդիրը Զէտը չմերժեց: Զանազան խօսակցութիւններով զբաղուած կամաց կամաց գնալով հասան տուն և մի շքեղ ընդարձակ սենեակում սկսեցին ուրախ խօսել, ծիծաղել ու զուարճանալ: Կանանցից մէկը նըստեց մի մեծ գեղեցիկ դաշնակի մօտ, մատները դրաւ ստեղծունքի վրայ, շարժեց լեւո ու առաջ, աջ ու ձախ և ձայներ, Աստուած իմ, ի՜նչ ձայներ, ի՜նչ երգեր հնչեցրեց:

Զէտը իսպառ փոխուեց, նա դարձաւ մի ուրախ պատանի: Ծիծաղում էր, պարում, երգում և անդադար խօսում: Խօսում էր, բայց որքան ճարտար, որքան քաղցր ձայնով: Ա՛խ, ի՜նչ լեզու է, ի՜նչ բառեր, որքան գեղեցիկ, որքան դուրեկան:

Եւ ես միշտ նկատել եմ, որ նա խօսելիս երբեմն լսողների աչքերից արտասուք է քամում:

Սակայն որքան նրա մօտ մնացի, նրա բնաւորու-

Թիւնը չկարողացաւ մի կերպ որոշել: Երբեմն տեսնում էի միայնակ նստած և ինչպէս մի փիլիսոփայ, լուռ, անդորր մտքերի խորքերը սուղուած: Այդ ժամանակ միայն գրիչն էր խաղում նրա ձեռքին:

Տեսնում էի երբեմն էլ ինչպէս ալէտանջ ծերունի ճակատը ծալքերով ծածկուած և թէ մենաւորութեան մէջ ու թէ մարդկանց՝ հետ խօսելիս պահում իրան ծանրախոհ, տրտում ու հոգալից: Տեսնում էի նրան և ինչպէս վշտահար մայր, դէմքը թախծութեամբ քօղարկուած, մրրիկը թանձրացած լօնքերին և կախուած աչքերի վերայ: Եւ երբեմն նա տյնքան փոխում էր, որ դառնում էր մի խնդավառ մանուկ: Խաղում էր կայտառ շարժուածքով: Խաղում էր ծաղիկների և թռչունների հետ, խօսում էր աղբիւրների և առուակների հետ, երգում էր արշալոյսին և վերջալոյսին, երգում արևին, լուսնին ու աստղերին:

Եւ առհասարակ ես նկատել եմ, որ նա անչափ սիրում էր աստեղադարձ երկինքը, ժպտահայեաց ծաղիկները և խոխոջին առուակները: Նրա սեղանից ընդմիջտ ծաղիկներն անպակաս էին լինում: Այդ բոլորը բերում էին գեղաչեայ տիկիններն ու օրիորդները:

Կարճ ժամանակ անցաւ այդ օրից:

Մի օր նա սաստիկ տխուր էր. իսկ երբ տխրում էր սկսում էր անվերջ վարանել: Մերթ նստում էր, մերթ կանգնում, գլանակներն իրար ետևից վերջացնում ու մէկ մէկ յատակին զարնում: Նայում էր պատուհանից դուրս, նայում էր երկնքին, ստէպ ստէպ հառաչում ու երբեմն ինքն իրան խօսում. ո՞ւմ դիմեմ, ասում էր նա, էլ քնջ միջոց ունիմ. տան վարձ, հաց, հագուստ, անխ... այս ասելով նա հանեց ինձ ու մի թախծալի հայեացք ձգեց ինձ վերայ:

Այդ միջոցին ներս մտաւ մի պարոն, գեղեցկադէմ, լի ալտերով, ուրախ և ժպտալից դէմքով. նրա կըրծքին փալլում էին ադամանդէ կոճակներ, ոսկէ շղթայ,

ատներին շողշողուն մատանիններ, իսկ ձեռին արծաթէ
ձեռնափայտ:

Կարգացիք. ասաց նա ժպտալով բարեւելով:

Խնչ, հարցրեց Ձէտը:

Այսօրուայ լրագիրը:

Ոչ, ինչ կայ:

Օ, ինչ գովասանքներ ձեր մասին, ինչ խօսքեր
նիս, որքան ուրախ եմ, որքան բաղդաւոր: Պ. Ձէտ, հա-
տացէք, անկեղծ եմ ասում, ձեզ հետ իմ ունեցած
անօթութիւնը ինձ համար մեծ պատիւ եմ համարում:
Շնորհակալ եմ, ասաց Ձէտը մելամաղձոա ձայնով:

— Պայծառ աստղի պէս շողում է, շարունակեց նո-
ւեկը, նստած դիրքն ու դէմքի գծերը փոխելով, Ձէտի
սնունը մեր զրականութեան երկնակամարի երեսին,
լրա գրիչն բեղմնաւոր է, տաղանդն ուժեղ, կարճ ա-
յապալում նա մեր պարծանքը կըլինի: Զիշտ խօսքեր
ն, պ. Ձէտ, ճիշտ:

Ձէտը ուղղուել էր մաքերի մէջ, ոչինչ չէր խօ-
սում, իսկ ես նորեկի խօսքերից ոչինչ չհասկացայ:

Խնչպէս, ուրեմն Ձէտն ուրիշ մարդ է, ուրեմն
լրավաճառ չէ, եթէ այդպէս է, անշուշտ նա գիրք լո-
ւինող է: Ե՛հ երևի ստոյգը վերջը կիմանամ:

Իո՞ւր տխուր էք, պ. Ձէտ, ասաց նորեկը:

Այո՛, պատասխանեց նա մի թախծալի հառաչով:
Ինչո՞ւ:

Ձգիտեմ:

Ասացէք խնդրեմ, գուցէ ձեր տխրութիւնը ես փա-
տեւ կարողանամ:

Եթէ այդպէս է, խօսեց Ձէտը կիսայոյզ ձայնով՝
եզ կասեմ ուրեմն. — տուէք ինձ մի քանի ռուբլի, իսկ
ետոյ ես ձեզ կվերադարձնեմ:

Նորեկի դէմքի արտայայտութիւնը փոխուեց: Նա
ուրջ հայեացք առաւ և մի բռնի ժպիտով պատասխա-
եց. ախ, պ. Ձէտ, ներեցէք խնդրեմ, այժմ ես չունիմ,
ուցէ մի ուրիշ անգամ ես կարողանամ ձեզ բաւակա-
ութիւն տալ. ախ ինչքան ափսոսում եմ, որ չունիմ
երեցէք խնդրեմ, այսպէս ասաց նա, կամաց կամաց տե-

ղից բարձրանալով, գլխարկն առաւ և, «ցտեսութիւն» ասելով, դուրս գնաց:

Լալիբը փարեսեցիներ, ասաց Զէտը և յուզուած սրբոնով դարձեալ սենեակի մէջ սկսեց իւր անհանդիստ անցուդարձը: «Աստուած, էլ քնչ անեմ», կրկին մտածեց նա, կրկին հանեց ինձ, մի խոր հայեացք ձգեց ինձ վերայ և դարձեալ դրաւ ծոցի մէջ ու դուրս գնաց: Չանապարհին ինչ որ կատարուում էր նրա կրծքի տակ, այդ ես այլ ևս անգոր եմ նկարագրել: Այժմ էլ ինձ թւում էր թէ այնտեղ ահռելի հրդեհ է գոյացել, թւում էր թէ լսում էի ահեղ ճարճատիւն, կամ կրակի որոգընտոտ ձայներ:

Նա կամաց կամաց գնաց, կանգ առաւ մի խանութի առաջ, կամեցաւ ներս մտնել, բայց փոքր ևս կանգ առաւ և ապա մի խոր հառաչ արձակելով, ներս մտաւ. բայց քնչ խանութ.—մի ահագին շտեմարան, ամեն բարիքներով լիքը: Խանութի մի կողմում նստած էր մի հաստափոր պարոն, լայն, կարմրավառ դէմքով. թանձր ընչացքներով ածիլուած այտերով և ապշած աչքերով:

Ա՛, պ. Զէտ, բարո՛ւ, քնչալէս էք, քնչ նորութիւն ունիք, ասաց հաստափոր տէրը, սեղմելով Զէտի ձեռքը: Ծնորհակալ եմ, պատասխանեց Զէտը, տխուր և թախծալի ձայնով:

Հաստափոր պարոնը սկսեց մի քանի անկապ հարցեր տալ ու իւրաքանչիւր խօսք նա դեռ չվերջացրած հըռհռում էր: Իսկ Զէտը այդ միջոցին կարծես փշերի վերայ էր կանգնած: Նա մի րոպէ դադար չէր զգում, անդադար վարանում էր: Ա՛խ, այդ տարտամ միջոցին լիշեցի այն օրերն ու գիշերները, որ նա միայնակ նստած իւր սենեակում իւր անբաժան ընկեր գրիչը ձեռին գրում էր անդադար, զարդարում էր լուռ, անխօս թրդթի երեսները զանազան խօսքերով ու մտքերով: Այդ բոլոր տոկուսութիւնը, այդ չարչարանքն ու նեղութիւնները լիշեցի և զարմացալ, որ այնքան տանջանքը ոչ մի բանով չպստկուած, նա այժմ կանգնել է ուղիղ փռշերի վերայ: Նրա հպարտ հոգին սեղմուեւէր մի սառնասիրտ հարուստի առաջ. անխ, քնչքան ցաւալի է այդ,

Բնչքոն խղճալի: Նա մի խոր հառաչ արձակելով, դարձաւ հաստափոր պարոնին, և դողդոջուն ձայնով ասաց. «պ. Տգրուկեան, ձեզ պէտք է խնդրեմ... բայց դեռ խօսքը չվերջացրած այդ Տգրուկեանը դէմքը խոժոռեց և Զէտին ընդհատելով ասաց. «Բնչ էք կամենում»:

Ե՛ս, խօսեց Զէտը, ես կամենում եմ... բայց... ահա այս ժամացոյցը ձեզ մօտ թողնել:

Եւ, նա, Բնչ էք կարծում, Բնչ արաւ. հանեց ինձ և մեկնեց այդ լպիրշ հաստափորին:

Ես անվերջ նայում էի Զէտին, իսկ նա իւր հայեացքը մի վայրկեան անգամ չէր հեռացնում ինձանից:

Ի՞նչ է սա, Բնչ անեմ հարցրեց Տգրուկեանը, ինձ իւր ահագին ձեռքում խաղացնելով:

Իմ ժամացոյցը, ասաց Զէտը, և, տխրամած աչքերը դարձնելով հաստափոր պարոնին, շարունակեց. այդ պահեցէք ձեզ մօտ, իսկ այժմ ինձ տուէք մի քանի ռուբլի:

Ո՞րքան էք ուզում, հարցրեց Տգրուկեանը:

Որքան... Զէտը տատանուեց և կամեցաւ խօսել լանկարծ Տգրուկեանն ընդմիջեց և ասաց. «երեք ռուբլուց աւելի չեմ կարող տալ»:

Երեք, ես ութ ռուբլով եմ գնել:

Այդ միւնուոյն է, այժմ սա միայն երեք ռուբլի արժէ:

Տուէք, ասաց Զէտը և արտասուալից աչքերով վերջին հայեացքը ձգելով ինձ վերայ, հաստափոր պարոնից առաւ երեք ռուբլին և դուրս գնաց:

Տա՛ր ինձ, տա՛ր, ո՛ւր ես գնում, կանչեցի նրա ետևից, բայց նա չլսեց, նետուեց դէպի դուրս և միանգամայն անհետացաւ իմ աչքից: Ես զգացի իմ սև բաղդը, զգացի թէ՛ ինչ օր, ինչ դրութիւն է սպասում ինձ:

Զէտից լետոյ հաստափոր Տգրուկեանը նորից սկսեց զննել, դիտել ինձ և վերջապէս նա իւր ծոցից հանեց մի ոսկէ ժամացոյց և ինձ դրեց նրա տեղը:

Այժմ ես ընկած էի մի նոր կրծքի վերայ, սակայն, Աստուած իմ, Ի՞նչ կուրծք, կարծես մի սառած ժայռի վրայ եմ ընկած, չէի լսում, ոչ մի քաղցր ձայն, ոչ մի

շշուռնչ, միայն չ'ուրանամ, որ մերթ ընդ մերթ լսում էի այնպիսի խռմփոց, կամ այնպիսի բոմբւնւն, որ սարսափում էի, դողում, վախում: Այնքան տխրեցի, այնքան մոլորուեցի, որ այդ մութ տեղը այդ դարշելի կրծքին սլաքներս կանգ առին, ես էլ սուղուեցի խոր քնի մէջ:

Օրերն անցան, բայց չիմացալ որքան օրեր:

Միայն մի անգամ չգիտէի մութ էր, թէ լոյս, մի օր լսեցի, որ Տգրուկեանը խօսում էր մի քանի մարդկանց հետ: Խառնիճաղանճ ձայներից շատ բան չէի հասկանում, վասնզի շատ բան էլ չէի սրողում. ինչ որ լսում էի, ինձ բոլորովին տարօրինակ էր թւում: Իմ պաշտելի Զէտի հետ որքան ապրել եմ, որքան նրա խօսակցութիւններն եմ լսել այդպիսի խօսքեր երբէք նրանից չէի լսել:

Վերջապէս խօսակցութիւններից իմացալ, որ իմ նոր տէրը — այդ անպիտան Տգրուկեանը իւր ընկերների հետ գինետանն են գտանուում:

Նրանք պահանջեցին առանձին սենեակ, գինի, ընթրիք և խաղաթղթեր: Իմացի, որ բազմեցին սեղանի շուրջը և սկսեցին խաղալ ու խմել: Խաղամիջոցին չիմացալ ինչ արաւ իմ նոր տէրը, միայն լանկարձ նրա կրծքի տակից լսեցի մի այնպիսի ձայն, որ ես սարսափահար եղայ: Կարծես այդտեղ բացուեցին դժոխքի դռները և դուրս եկան, սատանաներ բարձրացնելով իրանց գարշելի հռհռոցներն ու քռքռոցները: Նոյն ձայները նորից ուժգնացին, որից լետոյ լսեցի նստածներից մէկի հետեւեալ խօսքերը. «Տգրուկեանը թղթերը ուղիղ չէ դարսում»: Զանազան վէճերով ու աղմուկներով նրանք իրանց խաղը վերջացրին և ապա սկսեցին ուտել: Աստուած իմ, ինչքեր էր ուտում այս մի նոր տէրը, ինձ թւում էր թէ ընկած եմ մի ահռելի փոսի եզրին, որի մէջ ուղիղ իմ մօտով թափւում էին ամեն տեսակ առարկաներ, որոնց իհարկէ ես չէի տեսնում: Այլև կարծես այդ կրծքի տակով մի ահագին խողովակ է ընկած ծալրը պնդացրած մի մեծաբերան աղբիւրի: Գինի էր, թէ ջուր, չգիտէի, սակայն կարծում եմ թէ գինի էր այդ, որ գետի նման հոսում էր դէպի նրա անդունդաձև փորը:

Երկար ու բարակ այդպիսի զուարճութիւններ ու լիտի ուրախութիւններ անելուց, միմիանց յարգելով անվայել փողոցային խօսքերով, տեղից բարձրացան, չգիտեմ ինչ հաշիւներ տուին գինետան, դուրս եկան:

Դուրս գալիս, ուղիղ շէմքում, Տգրուկեանը մի խոր խռմփացնելով, յանկարծ երեսի վերայ վայր ընկաւ: Սաստիկ երկիւղեց ես իսկոյն դուրս նետուեցի և ի՜նչ, ի՜նչ, ի՜նչ վնասեցի, թւերս պոկուեցին, սլաքներս փշրուեցին, լռեցի և ջարդուած՝ մնացի գետնին փռուած:

Տգրուկեանը հազար մի հայհոյանքներ թափելով ինձ վերայ, փշուրներս հաւաքեց, ածեց գրպանը, գնաց: Զգիտեմ ուր գնաց, միայն քիչ ժամանակից կանգ առաւ և հարեց զանգակի զսպանակը: Դուրս եկաւ մի պարոն, երևի ծառան, ներս ընդունեց Տգրուկեանին և դուռը կրկին կողպեց:

Տիկինը քնած է. հարցրեց Տգրուկեանը:

Այո՛, պատասխանեց ծառան:

Թող սատկի, ասաց Տգրուկեանը՝ և աւելացրեց. եկ, եկ, շորերս հանիւր:

Ծառան հետևեց նրան:

Ներս մտնելուն պէս նա վերարկուն ձգեց մի կողմը ապա փշուրներս հանեց և դրաւ սեղանի երեսին: Ես այնուհետև բոլորը տեսայ. — Տեսայ և զարմացայ, ահա մի մարդ, որ արժանի է ամեն արհամարանքի ինչ տան մէջ է ապրում, ինչպիսի սենեակում և ինչպիսի զարդերով է նա զարդարուած: Պատուհանները ծածկուած էին շքեղաշուք վարագոյրներով, պատերին ոսկէշող պաստառներ, փայլուն մահճակալ, փառահեղ անկողին և շողշողուն կահ կարասիք: Երկար ժամանակ մտածեցի և դարձեալ ոչինչ չհասկացայ. մտաբերեցի իսկոյն աշնիւ Զէտին, կրկին սուգուեցի մտքերի մէջ և դարձեալ մնացի ապշած ու զարմացած: Բայց միթէ իսկապէս այսպէս է տնօրինուած մարդկանց համար: Միթէ Տգրուկեանների նման ատելի և զղուելի արարածներ պէտք է ապրեն այդպիսի շքեղ և պննադարդ սենեակներում: Եւ միթէ Զէտերի նման պաշտելի անձնաւորութիւնները պէտք է միշտ այնպէս քաղցած մնան:

Ինչեւիցէ, Ամբողջ գիշերը այդտեղ մնացի: Առաւօտեան զարթնեց իմ զգուելի տէրը, թէյ խմեց, ապա նախաճաշ վայելեց փարթամ սեղանից, հագնուեց, եկաւ, առաւ ինձ, դրեց գրպանի մէջ և դուրս եկաւ, գնաց խանութ:

Խանութում հանեց ինձ գրպանից և առանց ամաչելու, առանց խղճահարուելու, ձգեց մի նեղ, մթին արկղի մէջ, — մի բանտ, որ ես դեռ չէի տեսած: Ա՛խ, իմ պատիւը նա միանգամայն ցեխի հետ հաւասարացրեց: Յետոյ ի՛նչ, Բանտիս դռներն էլ ամուր կողպեց: Ես սոսկացի, մնացի լուռ: Ինչ կարող էի անել, — Ի՛նչ էի արել, մտածում էի ես, քնչ վնաս տուի նրան: Ոչինչ, այո՛, ոչինչ, ես անմեղ էի, ես մեղաւոր էի միմիայն նրա համար, որ երկար ծառայելուց յետոյ լանկարծ ընկալ, հիւանդացալ: Զէ՛ որ ես չէի կարող փախչել նրա ձեռից, չէ՛ որ ես ոչ մի վատութիւն չէի արել և չէի կարող անել, էլ ինչո՞ւ բանտարկեց ինձ, ինչո՞ւ մինչև իսկ բանտի դուռն էլ ամուր կողպեց, թողեց ինձ մթութեան և խաւարի մէջ: — Ա՛խ բարբարոսներ, բարբարոսներ:

Զգիտեմ, որքան ժամանակ անցաւ այդ դէպքից: Մի օր բանտիս դուռը բացուեց և ես լոյս տեսայ, բայց դարձեալ ընկած էի այդ դաժան Տղրուկեանի ձեռին: Մտածեցի՝ արդեօք պիտի ազատուիմ, թէ՛ ոչ: Սակայն ի՛նչ, աւելի անարգ, աւելի անտանելի վիճակ: Եւ ինչ էք կարծում. — ես նորից վաճառուելու եմ լոյս ընկել: Մի ալլ պարոն խօսում էր Տղրուկեանի հետ: Երկար խօսակցութիւններից յետոյ ես անցայ նոր պարոնի ձեռը և իսկոյն մտայ նրա գրպանը:

Ինքս ինձ ուրախացած ճանապարհին ասում էի. ահա վերջապէս ազատուեցի բարբարոսի ձեռից, այժմ անշուշտ մի լաւ մարդու ձեռքին կը լինեմ: Բայց ինչու լաւ, ինքս էլ չգիտէի: Մէկի ձեռքին երկար տանջուողը, միւսին, թէպէտ անծանօթ՝ բնազդամբ լաւ է համարում: Ես էլ այդպէս էի կարծում, այդպէս մտածում, սակայն այդպէս չեղաւ:

Նորազոյն տէրս ինձ գրպանից հանեց մի մուկ-
բանտի մէջ դրեց և դուռը կողպեց:

Բանտ, ինչո՞ւ համար դարձեալ բանտ, մտա-
ծում եմ և ոչինչ չեմ հասկանում: — Այդտեղ
միութեան մէջ որոշեցի ինձ պէս մի խումբ ան-
բաղտներ, պատկանող զանազան ցեղերի: — Այդտեղ
կային գաղաներ, մատանիներ, ապարանջաններ... Բոլորն
էլ տխուր, բոլորն էլ թախծալի: Խօսեցի նրանց հետ:
Բոլորն էլ լիշեցին իրանց նախկին տէրերին, որոնց մօտ
սկզբում գտնուել են և որոնք միշտ քաղցրութեամբ և
սիրով են վերաբերուել իրանց հետ: — Ա՛խ, ես էլ մտա-
բերեցի Զէտին, մտաբերեցի և դարձեալ մնացի անհուն
տխրութեան մէջ: Զգիտեմ, որքան օր էր անցել այդ
դէպքից, որքան ամիս, միայն մի օր ես բանտի մէջ լսե-
ցի դրսից մի նոր խօսակցութիւն:

Առ հասարակ, պէտք է ասած, որ մեր բանտը շատ
մօտիկ էր մեր տիրօջ: Այնպէս որ նրա խօսքերը ամեն
անգամ լսում էի, սակայն ուշադրութիւն չէի դարձնում,
որովհետև ինձ համար բոլորն էլ անհետաքրքիր էին:

Բայց այդ օրը լսեցի Զէտի անունը և իսկոյն ու-
շադրութիւնս լարեցի դէպի դուրս: Մի անծանօթ ձայն
խօսում էր իմ տիրոջ հետ այսպէս. «կարող է՞ք շինել
արծաթէ փոքրիկ ժապաւէն և վերան փորագրել, «իւր
հայրենիքի քրտնաթոր մշակին, մեծանուն բանաստեղծ
Զէտին՝ հասարակութիւնից»:

Կարող եմ, ասաց տէրս և յանձն առաւ երկու օ-
րուայ ընթացքում պատրաստել:

Զէտին՝ հասարակութիւնից. այս է՞նչ է նշանակում:
Արծաթէ ժապաւէն, ուրեմն էլ է՞նչ... Նշանակում է նրա
համար յարգանք ու մեծարանք են սարգում: Մտածեցի
ես և բանտը առ ժամ մոռանալով, ինքս ինձ ուրախացայ:

Քիչ ժամանակից յետոյ ինձ բանտից հանեցին, փըշ-
րեցին և ամբողջովին զետեղեցին մի փոքրիկ ամանի
մէջ: Ես դեռ չէի հասկանում, թէ է՞նչ է կատար-
ւում ինձ հետ, միայն փոքր ինչ յետոյ իմացայ, որ ես
ընկած եմ կրակի վրայ և որի ջերմութիւնը հետզհետէ
ինձ յաղթեց: Զերմացայ, այնպէս ջերմացայ, որ ծնուած

օրս խնայն միտս եկաւ: Ապա ամբողջովին ջուր դարձայ, ընկայ մի այնպիսի տեղ, որ փոքրիկ ժապաւէնի ձև ստացայ: Տէրս ինձ առաւ, աջ ու ձախ կողմերս շրտկեց, ուղղեց, գեղեցկացրեց, ապա ինձ վերայ փորագրեց մի շարք սիրելի բառեր Վեր Հայրենիքի քրտնաթոր մշակին—մեծանուն Բանաստեղծ՝ Զէտին Հասարակութիւնից:

Թէ որքան եռ ուրախացայ, այդ չեմ կարող ասել: Այժմ ես լիովին համոզուեցի, որ նորից Զէտի ձեռքը պիտի ընկնեմ: Եւ ի՞նչ բաղտաւորութիւն, ի՞նչ ուրախութիւն: Ահա դարձեալ կեսնք, մարդիկ, աղմուկ...: Երկու օրից ներս մտաւ մի պարոն, ձեռին բռնած վարդերից ու դափնիներից հիւսած մի մեծ պսակ:—Պարոնը հարցրեց իմ մասին:

Պատրաստ է ասաց իմ նոր տէրը:

Ուրեմն պնտացրէք նրան ահա, ուղիղ այստեղ, այս վարդերի մօտ:

Ա՛խ, ի՞նչ բաղտ, ինձ առին և գետեղեցին ճիշտ ժապաւէնի մէջտեղում, չքնաղ ծաղիկների մօտ: Ապա առան—տարան, բայց ո՛ւր, ինքս էլ չիմացայ:

Յանկարծ պսակը դրին մի բարձր ոսկեզօծ կառքի ճակատին: Ինչե՛ր ես տեսայ այդ բարձրութիւնից, Աստուած իմ, ի՞նչ հանդէս: Այդպիսի հանդէս ես երբէք չէի տեսել և չհասկացայ թէ ի՞նչ էր այդ: Մտածում եմ՝ եթէ այդ բոլորը Զէտի համար է, հապա ո՛ւր է ինքը Զէտը, ինչո՞ւ ինձ չառաւ իւր ձեռը, կարօտալի հայեացքը չձգեց ինձ վերայ:

Կառքը քիչ ժամանակից շարժուեց: Նրան հետևեց ահագին ժողովուրդ—մի ժողովուրդ, որին ոչ թիւ կար, ոչ համար: Երևացին փայլուն խաչուառներ, դրօշներ, շուրջառազգեստ քահանաներ, ամենուրեք վառվռուն մօմեր, վարդեր, ծաղիկներ, կնդրուկի ծուխ ևսլլն: Այն պսակը, որի վերայ ես ընկած էի, միայնակ չէր. նրա նման հարիւրաւորը պէ՛տել էին գեղեցիկ կառքը:

Հանդէսը շարժոււմ էր դէպի առաջ, բայց դէպի ո՛ւր, այդ ես դեռ չիմացայ:

Քիչ ժամանակից յետոյ երևաց գերեզմանատունը:

Այս Բնչ է: Ինչո՞ւ գերեզմանատուն, միթէ այս հանդէսը պատկանում է մի հանգուցեալի, մի մեծանուն իշխանի և գուցէ Զէտին: — Ո՛չ, ո՛չ, այդ լինել չէ կարող, նա մեռած չէ, նա կենդանի է, ես դեռ պիտի տեսնեմ նրան, ոչ, եթէ թաղում են, ուրեմն անշուշտ մի անուանի իշխան են թաղում, որ ապրել է շքեղ ապարանքում, միշտ զարդարուել ոսկով ու բեհեզով, կերակրուել համադամ խորտիկներով ու շրջապատուել անթիւ ստորադրեալներով, այսօր էլ անշունչ դիակը արժանացել է այսպիսի մեծարանքի ու այսպիսի փառահեղ հանդէսների:

Վերջապէս սրտատրոփ մօտեցանք գերեզմանատան:

Պսակը, որի վերայ մեխուած էի, առան կառքի ճակատից:

Խուռն բազմութիւնը հաւաքուեց մի փոսի մօտ: Արտասուքը շողում էր բոլորի աչքերին, բայց Բնչ, այդ արտասուքը անտարբեր հողն էր ծծում: Ամենքն էլ հառաչում էին, սակայն նրանց հառաչանքները քամիներն էին տանում:

Փոսի մօտ շինուած էր մի բարձր ամբիօն, ծածկուած սև թաւիշով ու ծաղիկներով: Մարդիկ բարձրացան այդտեղ և սկսեցին հերթով ճառեր խօսել:

Խօսեցին երկար, բայց Բնչ էջ կարծում, Բնչ զարմանք, ամենքն էլ դրուատում էին Զէտին, ամենքն էլ գովում, փառաբանում էին՝ անմահ, բազմաշխատ, մեծաքանքար, ազգի նահատակ, հայրենիքի սիրով ապրող և սորա նման անվերջ ածականերով:

Եւ այդպէս բոլորը խօսելով այդպիսի հանդէսներով հողին են յանձնում այն Զէտին, որ օրերի մեծ մասը անց էր կացնում քաղցած, ծարաւ, տխուր և արտասուալից: Իսկ այժմ... Այժմ յանկարծ տեսայ ոսկեշող դագաղ զարդերով պճնուած և նրա մէջ մետաքսներով զարդարուած, պառկած Զէտը, աչքերը փակ, շրթունքները դժգոյն, դէմքը դալկացած: Ա՛խ, նա ոչինչ չէր լսում, ոչինչ չէր տեսնում և այդ բոլորը, որ անուում էր նրա համար, մի ապարդիւն խաղ էր, որին նա ոչ մի կերպ չէր կարենում մասնակցել:

Խօսիր, կանչեցի ես: Նա ոչինչ չասաց: Նա քնած էր լաւիտեան քնով: Նրա երեսը ծածկեցին, ապա շքեղաշուք դադաղում դրին խոնաւ հողի մէջ:

Կնաց, ուր ես գնում, ինձ էլ տան:

Նա չլսեց:

Հողը թափեցին նրա վերայ այնքան, որ մի փոքրիկ բլրակ կաղմեցին և այդ բլրակի վերայ վարդերի ու ծաղիկների փանջակներով ահագին դէզ շինեցին:

Շուրջը վառեցին մոմեր, ծխեցին կնդրուկ, ապա մօտը մի բարձր խաչ տնկեցին և ինձ պսակի վերայ կախեցին խաչի վերեւից: Ամենքն արտասուելով համբուրեցին այդ խաչը և տխուր հառաչներով հեռացան:

Իսկ ես, ես անբաղտոս մխիթարուեցի միայն նրանով, որ ես ի վերջոյ խաչի վերայ պահապան մնացի իմ պաշտելի տիրոջ— իմ անմոռանալի Զէտի դամբանին:

ԱՐՇԱԿ ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ

